

CONSIDERAȚII ASUPRA VIEȚII POLITICE ȘI CULTURALE DOBROGENE ÎN TEMEIUL ANALIZEI PRESEI (1945-1989)

Rezumat: Instaurarea regimului comunist în România a adus cu sine schimbări importante în viața culturală națională și locală. Ele sunt reflectate în presa aflată sub un control strict al autorităților vremii.

Literatura și scriitorii epocii nu puteau să abordeze decât anumite subiecte, operele literare și articolele din presă reflectând numai realități agreate de autorități. Au fost realizate liste cu cărți interzise, volume care nu mai corespundeau noii ideologii comuniste. Regimul a impus generalizarea culturii de masă, dedicată oamenilor muncii.

Cuvinte cheie: comunism, presă, cenzură, scriitori, biblioteci, viață culturală.

Cultura este un aspect definitoriu al societății, ea demonstrează calitatea acesteia pe plan național cu reflectare pe plan local. Ea a fost prezentă în presa de specialitate dar și în cele mai importante ziare cu profil general care au avut, și unele încă au, rubrici de cultură. Cotidienele au surprins cel mai adesea profilul și actualitatea culturală deoarece în redacțiile lor, de ieri și de azi, sosesc indicațiile celor care patronau aceste ziare. De aceea, pe baza studierii acestui tip de ziare putem realiza o cronologie a istoriei culturale dobrogene în epoca de după 1945.

Astfel, perioada cuprinsă între 1945 și începutul deceniului al șaselea (anii 1951-1955), reprezintă o identificare cu spațiul cultural comunist de inspirație sovietică. Putem afirma că s-a exagerat prin excluderea totală a elementului autohton, presa epocii ridicând osanale creațiilor culturale sovietice. Singurele recenzii de cărți erau legate de activitatea mișcării comuniste și de operele clasicilor socialiști: Lenin, Marx și Engels care au apărut la Editura Politică, Editura de Stat și Editura Partidului Muncitoresc Român¹. Situația este justificată de regimul de ocupație sovietică sub care s-a aflat România între 1944 și 1958.

* Dr., Biblioteca Județeană „I. N. Roman” Constanța. E-mail: ancaangeladobre@yahoo.com.

¹ Costin Gagu, *Istoria presei constănțene: 1845-1989*, vol I, Editura Mondograf, Constanța, 2000, p. 67.

În Constanța a existat o filială a societății de prietenie româno-rusă (A.R.L.U.S.). Din aceasta făceau parte persoane importante din societatea locală precum: Al. Gherghel – președinte, Nicolae Teodorescu, N. N. Ionescu, Jean Ionescu, Ion. P. Copogea, D. Stoenescu, A. Tohănescu, Ion Bădescu, Scipio Vulcan, N. Vasiliu, S. Haimovici, Omer Fahredin ș. a.²

În 1949 a fost alcătuită o listă a cărților interzise care cuprindea sute de autori și mii de volume ale unor scriitori care nu mai corespundeau noii ideologii. Printre aceștia s-au aflat: Ion Agârbiceanu, Grigore Antipa, Constantin Bacalbașa, Lucian Blaga, Al. Brătescu-Voinești, Emil Cioran, Mircea Eliade, Radu Gyr, Panait Istrati, Nicolae Iorga, Victor Papilian, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Vasile Voiculescu, Liviu Rebreanu. Dintre aceștia, mulți erau dobrogeni prin naștere sau prin activitate: Radu Gyr, Grigore Antipa, Panait Istrati.

Ideea de patriotism, de prețuire a valorilor naționale românești, apărea în presă numai dacă oglindea cultura proletară cu accente antiburgheze. În acest sens, putem aminti scrierile despre Canalul Dunăre – Marea Neagră ale unor autori importanți ai vremii sau poeziile proletare din presa locală³.

Singura literatură agreată era aceea dedicată oamenilor muncii de la orașe și sate, ea cuprindea opere pentru și despre muncitori și preamărea statul proletar și dictatura clasei muncitoare. În acest sens putem aminti o schiță extrasă din pagina culturală numită „Ce a pățit Stana lui Gheorghiuță, ascultând de nevasta lui Spânul Pricopsitul, speculantul din cartierul Anadolchioi“, scrisă de Ștefania Diaconu⁴. Acestei tendințe de proletarizare și sovietizare i s-au aliniat toate mijloacele mass-media ale vremii, inclusiv cinematografia. În cinematografele din România și din Constanța rula numai filme sovietice considerate educative și clar propagandistice. Programul cinematografelor constănțene din noiembrie 1949 este sugestiv. El a fost preluat din cel mai important ziar local, „Dobrogea Nouă“⁵. Astfel, la Cinema Popular și la Cinema Progresul rula filmul „Carnetul de partid“,

² *Ibidem*, p. 68.

³ Gheorghe Sorescu, plugar din comuna Palazu, jud. Constanța, semna în *Cuget Liber*, an 2, nr. 104 (18 mar 1945), p. 2, poezia „Cântecul țăranilor și muncitorilor“. Această poezie este una cu caracter propagandistic și cu vădită tentă electorală deoarece îi îndemna pe alegători să-l voteze pe Petru Groza și nu pe Iuliu Maniu sau Constantin I. C. Brătianu, exponenți, conform autorului, ai clasei exploataatoare.

⁴ Schița a apărut în „Dobrogea Nouă“, an 1, nr. 107 (14 dec. 1948), p. 2 *apud* Costin Gagu, *op. cit.*, p. 69-70.

⁵ „Dobrogea Nouă“, an 2, nr. 461 (15 nov 1949), p. 2. Acest ziar este vechiul „Cuget liber“ care și-a schimbat denumirea în 1947 în „Dobrogea Nouă“, urmare a schimbării condițiilor social-politice. A revenit la vechea titulatură din decembrie 1989, seria nouă fiind deja la anul 24, conform datelor de pe pagina de titlu.

la Cinema 6 Martie – „Iubirea nu moare” iar la Cinema Unirea – „Un vis împlinit” (Miciurin).

După anul 1960, situația culturală se schimbă datorită retragerii trupelor sovietice în 1958, dar și de consolidarea puterii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Are loc, în plan social și cultural, o relativă destindere care constă în revenirea la valorile culturii naționale. În paginile celui mai important cotidian local, „Dobrogea Nouă” vor apare recenzii la operele lui Vasile Voiculescu (cel interzis conform listei din 1949), comentarii la „Teatrul francez contemporan” în care se fac referiri și la Eugen Ionescu⁶.

Viața culturală constănțeană va fi marcată de schimbările care au loc la nivel național. „Dobrogea Nouă” vorbea, lucru de neconceput cu 10 ani înainte, despre piesa „Ana Christie” de Eugene O’Neil, care urma să fie pusă în scenă la Teatrul de Stat din Constanța. Articolul din 1965 vorbește atât despre premiera piesei, din 7 februarie 1965, cât și despre dramaturgul american, prin vocea criticului de artă Petru Comarnescu. Articolul menționa și distribuția alcătuită din nume importante ale scenei locale, precum Ileana Ploscaru, Jean Ionescu, Marcela Sassu, Romel Stănciugel. Regia era semnată de N. A. Toscani. Același articol anunța și spectacolul „Rigoletto” de G. Verdi, în care cânta Ludovic Spiess, cunoscut tenor român, laureat al festivalurilor naționale și internaționale de profil⁷.

Regimul comunist a avut ca merit, în plan cultural, generalizarea bibliotecilor și a activității culturale de masă în mediul rural. La sate au fost înființate cămine culturale care găzduiau biblioteci sătești și diferite acțiuni sau spectacole cu caracter popagandistic. Se organizau spectacole de teatru, muzicale sau de dansuri populare. Despre un asemenea eveniment relatează presa locală din 1948⁸. Este vorba despre un festival artistico-cultural al locuitorilor din Cogeaalac, jud. Constanța, la care au participat corul și formația de dansuri a tinerilor din sat conduse de către învățătorul Vasile Nicolae.

Peste două decenii, același cotidian local vorbea despre generalizarea cărții și a lecturii în rândul maselor, dădea cifre privind numărul de librării din mediul rural și despre vânzările de carte. Se organizau acțiuni de popularizare a lecturii precum „Luna cărții la sate”⁹.

În deceniile șapte și opt presa centrală și locală a consemnat ascensiunea cultului personalității. Acest fenomen a afectat toate aspectele vieții culturale, cei care l-au venerat pe conducător au fost publicați și popularizați, cei care nu au făcut

⁶ Costin Gagu, *op. cit.*, p. 71.

⁷ *Despre dramaturgia lui O’Neil*, în „Dobrogea Nouă”, An 18, nr. 52 (5 feb. 1965), p. 1.

⁸ „Dobrogea Nouă”, an 1, nr. 52 (6 iul. 1948), p. 2.

⁹ „Dobrogea Nouă”, an 18, nr. 5129 (4 feb. 1965), p. 2.

compromisuri au rămas așa-numiții autori cu opere „de sertar”. În acest context pot aminti pe marele romancier Mihail Sadoveanu care, după 1945, s-a aliniat politicii comuniste și a publicat cărți cu mesaj propagandistic precum volumele de proză „Mitrea Cocor”, „Cozma Răcoare”, „Istorisiri vechi și nouă” ș. a.

„Dobrogea Nouă” a trecut la formatul A3 și rolul de oglindă a vieții culturale revine revistei „Tomis”. Ea a promovat în paginile sale manifestări socialiste de tipul „Cântarea României”, „Universitatea cultural-științifică”, „Luna cărții la sate”, „Luna cărții în întreprinderi și instituții”¹⁰ ș. a.

În paginile revistei „Tomis” au semnat redactorii de specialitate Arcadie Strahilevici și Eugen Vasiliu dar și directori de cămine culturale din județ sau cadre didactice precum: Gheorghe Dumitrașcu, Doina Păuleanu, Virgil Mocanu, Eugen Marinescu, Bardu Nistor, Arthur Porumboiu, Dan Spiridon, Constantin Cioroiu.

Materialele publicate au atins, pe lângă temele obligatorii, și subiecte originale precum cele care omagiază personalități ale culturii dobrogene de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, sau chiar din epoca interbelică, ceea ce ar fi fost de neconceput cu două decenii înainte când tot ceea ce era anterior instaurării comunismului era considerat de neacceptat. Ponderea era deținută de poeziile omagiale care s-au dovedit, în timp, creații literare fără valoare artistică¹¹.

Anii 1961-1968 ai secolului trecut au fost marcați, în planul presei culturale locale, de apariția revistei „Tomis”. Ea a reflectat evenimentele culturale locale dar a dedicat peste jumătate din spațiul editorial „epocii de aur” și realizărilor acesteia. Revista a fost una de marcă pentru spațiul cultural național, în paginile ei au semnat nume importante ale culturii naționale dar și locale precum: Vasile Canarache, Traian Coșovei, Ștefan Augustin-Doinaș, Laurențiu Ulici, Nicolae Manolescu, Marin Mincu, Radu Vulpe, Șerban Cioculescu, Nina Cassian, Ovidu Drîmba, Victor Eftimiu, Romulus Vulpescu, Ion Mincu ș. a. ¹².

Pe lângă revista „Tomis” a funcționat și cenaclul literar „Ovidius”, care a reunit talente nu numai din Constanța, ci și din zonele învecinate. După 1973 spațiul editorial dedicat preamării conducătorului și realizărilor partidului a crescut iar revista și-a menținut cu greu nivelul cultural. Chiar și în aceste condiții grele pentru cultură, paginile „Tomisului” au găzduit opere ale unor scriitori tabu, precum Tudor Arghezi și Eugen Ionescu (cărui i s-a publicat piesa „Lacuna”) dar și nume importante al literaturii contemporane precum: Nichita Stănescu, Ioan

¹⁰ Enache Puțiu, *Istoria literaturii în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 453.

¹¹ *Ibidem*, p. 454.

¹² *Ibidem*.

Bogdan Lefter, Marin Mincu, Augustin Buzura. În aceeași perioadă este publicat și ciclul de articole dedicate literaturii dobrogene semnate de Enache Puiu¹³.

Mai trebuie menționat și faptul că în perioada premergătoare evenimentelor din decembrie 1989, în revista „Tomis” au apărut pagini care pot fi încadrate în fenomenul cunoscut ulterior drept „rezistența prin cultură”. Ele aparțin lui Augustin Buzura, Octavian Paler sau Constantin Novac și conțin idei foarte îndrăznețe pentru epoca respectivă.

Astfel, Augustin Buzura afirma că un scriitor trebuie să publice doar ceea ce trebuie să treacă de judecata posterității deoarece urmașii care ne vor judeca nu vor ține cont de contexte. Tot el spunea: „Viitorul unui popor nu poate fi distrus de cuvântul carte, carte bună, diversă, în pas cu vremea... nici un popor nu poate fi distrus de către dușmanii din afara granițelor sale, nici un popor nu mai poate fi scos din istorie decât de dușmanii dinăuntru, și unul din cei mai temeinici este tocmai ignoranța care are și calitatea de a fi agresivă, de a se strădui să aducă pe toți indivizii la același numitor comun! Și experiența atâtor tragedii care s-au abătut în acest secol asupra oamenilor dovedește cu prisosință că drumul spre primitivism, spre peșteri este mult mai simplu de cum s-ar crede, că prostia este contagioasă, se ia foarte repede și durează, că distanța de la a trăi la a supraviețui este înspăimântător de scurtă uneori!”¹⁴.

Octavian Paler vedea cultura drept parte a vieții cu tot ceea ce decurge de aici, ea este o datorie morală, o oază, o seră sau chiar o gaură de șarpe la nevoie. Pentru el, a te ascunde după vorbele așternute pe hârtie nu era o soluție pentru a supraviețui sau pentru a rămâne în memoria posterității¹⁵.

În peisajul presei culturale dobrogene trebuie să mai amintim și revista „ExPonto” scoasă de studenții Institutului Pedagogic. În paginile ei au semnat atât studenți, cât și cadre didactice și oameni de cultură precum: Gheorghe Dumitrașcu, Marin Mincu, Ileana Mălăncioiu.

Putem concluziona că presa culturală constănțeană a perioadei 1945-1989 a fost parte integrantă a celei naționale și a urmat traseul acesteia. A fost subordonată puterii și ordinelor venite „de sus”, dar a avut tăria de a afirma, prin rânduri scrise de către cei mai importanți scriitori ai epocii, valoarea literaturii și culturii române, dincolo de subordonările sau contextele politice de moment.

Putem spune că este o cultură a supraviețuirii dar, chiar și în momente atât de dificile, plină de opere de valoare. Dovada valorii constă, pe de o parte în

¹³ Reunite în volum abia după 1989: Enache Puiu, *Istoria literaturii în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, *passim*.

¹⁴ Augustin Buzura, *Tomis*, an 22, nr. 6 (iun 1987), p. 67.

¹⁵ Costin Gagu, *op. cit.*, p. 76.

supraviețuirea în istoria literaturii a celor care au scris atunci dar și în păstrarea după 1989, când amenințarea culturii nu mai e politică ci economică și socială, unor reviste de cultură amintite anterior (Din păcate, revista „Tomis”, care a supraviețuit avaturilor epocii comuniste, nu a putut trece de momentul 2010. Ea și-a încetat apariția în 2010 datorită lipsei de finanțare din partea autorităților locale).

CONSIDERATIONS ON DOBROGEA'S POLITICAL AND CULTURAL LIFE BASED ON THE ANALYSIS OF THE PRESS (1945-1989)

Abstract: The establishment of the Communist regime in Romania brought with it important changes in national and local cultural life. They are reflected in the press, situated under the strict control of the authorities of that time.

Literature and writers of the time could only address certain topics, literary works and press articles reflecting only realities agreed by the authorities. Lists of banned books were made, volumes that no longer corresponded to the new communist ideology. The regime imposed the generalization of mass culture, dedicated to working people.

Keywords: Communism, press, censorship, writers, libraries, cultural life.